

CZIRE SZABOLCS

AZ EMBER MINT ISTEN KÉPMÁSA*

Unitárius teológiai kérdésfelvetések

Az unitárius vallás lényegre törő, csak a legfontosabbakat állítja, azt, ami elégséges és szükséges Isten megtapasztalásához és egy felelős, a *hivatásszerű* jelzöt kiérdemlő minőségi emberi élet megéléséhez. Teszi ezt azért, mert az elméleti gondolatok sokasága, az elvi megfontolások túlárnyalása bizonytalanságot okozhat az emberben, és épp ellentétes eredményt válthat ki a keresőben, mint amilyent eredetileg szeretett volna.

A vallás, a teológia két legfontosabb alapkérdése: milyen az Isten? – milyen az ember? Vagy: ki az Isten? – ki az ember? Az unitárius vallás válasza e két sarkalatos kérdésre abból a rövid mondatból nő ki, amely így hangzik: *az ember Isten képmása*. Csak üdvözölni tudom az ifjúságot, hogy vallásunk egyik kardinális szimbólumát tette jelen konferenciája tárgyává, ezáltal lehetőséget nyújtva vallásunk lényegének és az annak megfelelő hivatásszerű életünk irányelveinek közös végig gondolására.

Az ember istenképűsége tehát az unitárius vallás egyik középponti eleme, amelynek minden további kérdést illetően meghatározó helyzete van. Olyan kérdések kulcsát rejt, hogy milyen az Isten? és milyen az ember? Milyen kapcsolat van Isten és az ember, Isten és a világ, ember és ember, illetőleg az ember és a világ között? De olyanokét is, hogyan érthető meg Isten embertől és világtól való teljes különbözőségének és közvetlen megtapasztalhatóságának egyidejűsége; vagy: „ha a csönd mint csönd nem képes *kimondani* magát, képes-e *megmutatkozni* a Kimondhatatlan, ha egyszer Kimondhatatlan?” (Cacciari) Hogyan lehet kapcsolatot tartani egy, a testi érzékszerveink számára érzékelhetetlen Istennel?

Nos, ezek a kérdések foglalkoztatták a Biblia íróit is, akik a legnyugtalanítóbb – de ugyanakkor leglényegesebb – emberi dilemmáikra legmélyebb isten-tapasztalásaik fényében válaszoltak. Válaszuk oly ihletett és ihlető, hogy az uni-

* A 2004. augusztus 19–22. között tartott ODFIE-konferencia nyitó előadása, kissé módosított formában.

tárius vallás alapvonásaiban mindmáig megőrizte azokat, miközben természetesen saját felismeréseivel, tapasztalásaival egészítette ki. Arra hívlak tehát, hogy először folytassunk párbeszédet a bibliai alapokkal, hogy aztán elérkezhessünk sajátosan unitárius identitásunk néhány erre épülő normájának a kimondásához.

I.

Bibliai alapszövegünk az első teremtéstörténet csúcspontját jelentő néhány mondat, melyeknek alapgondolata többször megismétlődik a Biblia lapjain (1Móz 5,1b–2; Zsolt 8,5; Jak 3,9), és amely ráadásul fenségességéhez mérten a héber költészet remeke is:

Megteremtette Isten // az embert a maga képmására, // Isten képmására teremtette, // férfivá és nővé teremtette őket. // Isten megáldotta őket, // és azt mondta nekik Isten: // Szaporodjatok, sokasodjatok, // töltsétek be és hódítsátok meg // a földet. // Uralkodjatok a tenger halain, // az ég madarain // és a földön mozgó minden élőlényen! (1Móz 1,27–28)

Emlékezzünk alapkérdéseinkre: milyen az Isten? – milyen az ember? (Lényegében elég Istenre rákérdezni, mert az emberi oldal ebből következik.)

A *milyen az Isten?* kérdésre kettős választ ad – az ószövetségi teológia fényében – alapszövegünk, és e kettősség marad kiegészítésekkel meghatározója unitárius válaszuknak is. Hogy a két válasz közti látszólagos ellentmondás valóban csak látszólagos maradjon (később szándékos feszültség, mely az emberi lét, tapasztalás paradox jellegét hivatott kifejezni), szükséges jól megértenünk a következőket:

1. Isten teremtő és nem teremtett, és így felette áll a teremtett világnak, egészen különbözik attól. Úgy is mondhatjuk, hogy *Isten az emberi érzékek feletti valóság*.

A héber Bibliában (Ószövetségben) Istennek ezt a transzcendens világfölöttségét hivatott teológiailag biztosítani a *képtilalom*, az *ábrázolás tilalma*. Az embert Isten teremtette, mégpedig „saját képére és hasonlatosságára”. Ha az ember akar magának istent készíteni a maga képére és hasonlatosságára, az nem lesz egyéb, mint bálvány. E téma markánsan vonul végig az egész Ószövetségben.

Jelentőségét mutatja, hogy a Tízparancsolatban közvetlenül az Isten egységét és kizárólagosságát megfogalmazó első parancsolat után kap helyet: „Ne csinálj magadnak semmiféle istenszobrot azoknak a képmására, akik fenn az égben, lenn a földön, vagy a föld alatt a vízben vannak. Ne imádd és ne tiszteld azokat, mert én, az Úr, féltőn szerető Isten vagyok!” (2Móz 20,4–5a) Ézsaiás prófétánál pedig ezt olvassuk: „Ugyan kihez hasonlíthatnátok engem, kivel mérhetnétek össze, kivel vethetnétek egybe, akihez hasonlítanék?” (46,5)

Vagyis bármennyire szeretné is az ember kultikus céllal láthatóvá tenni a Láthatatlant, bármennyire szeretne is hasonlóságot találni Isten és az embert körülvevő teremtett világ valamely formája között, ez a legszigorúbban tiltott.

Vajon mi lehet e szigorú tiltás oka? Az emberi félreértés megelőzése, és az Istenről való tudásának termékeny állapotban tartása – úgy is mondhatnók, hogy az ember közvetlen, személyes istenkapcsolatának nyitva tartása.

A bálványimádás mindenekelőtt félreértés. Az ember a maga által készített szobrot, képet vagy bármely más, istenséget megjelenítő alkotást az isteni jelenlét hordozójának tekint, és ezért vallási imádatlal fordul feléje. Ez a dolog egyik oldala. A másik oldala az, hogy az ember azt hiszi, korlátozhatja Istent szabadságában, hatalmat gyakorolhat Isten fölött. Isten mindig ott és akkor lép kapcsolatba teremtményeivel, ott és akkor nyilatkozik meg, amikor csak akar. A bálványt készítő félreértése az, hogy Isten jelenlétét ő határozhatja meg, kötheti egy tárgyhöz. Innen már csak egy lépés a mágikus gyakorlat, amely ezt a kultuszképben feltételezett statikus isteni jelenlétet, hatalmat tetszése szerint kívánja használni.

Isten azonban sohasem statikus, hanem aktív, cselekvő, egyszóval élő, szemben a bálványokkal. Isten helyett tehát bálványra támaszkodni annyi, mint onnan várni a segítséget, a szabadítást, gondolataink világosságát, ahonnan sem segítség, sem szabadítás, sem világosság nem jöhet. Ezért az Ószövetség szigorú képtilalma, amelynek pozitív tartalma – ismétlem – az, hogy Isten a teremtett világ fölött álló, Láthatatlan, mindeneket meghatározó valóság.

Ha körültekintünk a templomban, nem látunk szentképeket, ikonokat, istenszobrokat. De nem találunk egyházi berendezkedésünk vagy vallási irodalmunk egyetlen helyén sem. Ebből azonnal sejthető, hogyha ennyire meghatározó jegyünk az ábrázolhatóság fölött álló, élő Istenbe vetett hitünk, akkor az Ószövetség tanításához mi magunk is hozzátettük azt, amitől ez a vallási alapigazság jellegzetesen unitárius zamatot kap.

E fejlődésben a legfontosabb minden bizonnyal Jézus azon egyértelmű tanításának központi helyre emelése, amely szerint: „az Isten Lélek (szellemi valóság), és akik imádják őt, azoknak lélekben és igazságban (valóságban) kell imádniuk.” Gondolom, mindenkinek ismerősen cseng ez a mondat, hiszen minden istentiszteleten liturgiánk részét képezi a csendes ima bevezetéseként – ezek után aligha kellene az unitarizmuson belüli jelentőségét hangsúlyozni.

E témánál maradva: teológiai fejlődésnek tekinthető a bálványimádás fogalmának kiszélesítése. Ma már aligha készít valaki közülünk istenszobrokat, hogy azokat imádják. De annál többen fordulunk különféle tárgyak, személyek, állatok és leginkább szenvedélyek felé vallásos áhítatra emlékeztető rajongással, kötődéssel. Most nagyon szigorú leszek: amikor életünkben már nem az a legfontosabb, hogy a Legfontosabb legyen a legfontosabb, amikor Isten országának keresése helyébe gyarló emberi vágyaink és céljaink kerülnek, lényegében már elmozdultunk a bálványimádás irányában.

A képtilalomnak nálunk van egy nagyon fontos teológiai oka: minden ember felelős saját személyes istenkapcsolatáért. Az unitarizmus ezt nemcsak hogy lehetővé teszi, de következetesen és eltökélten szorgalmazza. Ennek hiányában tartalom nélküli üres formává válna lelki életünk.

Hogyan kapcsolódik össze a képtilalom a személyes istenélménnyel? Hadd világítsam meg egy humoros történettel.

Vallásórán, miközben a gyerekek rajzfeladatukat teljesítették, a lelkész körüljár az osztályban. Megáll az egyik kislány mellett, akinek szokatlan rajza megragadja figyelmét, és megkérdezi: „Hát te mit rajzolsz?” A kislány válaszol: „Istent.” A lelkész meleg, de határozott hangon oktatja a kislányt: „De hát senki nem tudja, hogyan néz ki Isten.” Mire a kislány: „Hamarosan megtudják, csak fejezzem be a rajzot.”

Ha Isten szellem, láthatatlan – minden embernek magának kell személyes istenélményei alapján képet alkotnia róla. A másoktól készen kapott kép, fakadjon bár roppantul mély vallási élményből, idegen számomra, hisz nem saját élményemből származik, tehát számomra nem valós, így használhatatlan, bálvány. Eredeti szándékával ellentétben nem segít nekem, hanem akadályoz.

Emberi természetünkhöz tartozik, hogy vágyunk az érzékeink által megragadható után, amely biztonságérzetet ad. Teremtettségünkől fakadóan érzékszerveink tökéletes tájékozódást biztosítanak az anyagi világban. De életünk és a Teremtővel való kapcsolatunk nem az anyag, hanem a szellem eredményeként jön létre, mert Isten szellem, és szükséges, hogy akik őt imádják, lélekben és igazságban tegyék. Istent keresni, személyes istenélmény által saját térképet és hivatásutat megrajzolni – ez minden ember számára életre szóló feladat.

De megtapasztalható egyáltalán egy ilyen láthatatlan, világ fölött álló egyetemes Isten? Bibliai alapszövegünknek ez a második fontos tanítása Istenről, mely unitárius hitfelfogásunkban is meghatározó:

2. Isten tapasztalható valóság. Jóllehet Isten teremtőként a teremtett világ fölött áll, attól mégsem idegen. Izráel számára Isten sohasem valamiféle elvont eszmét jelentett, hanem tapasztalható (de nem közvetlenül érzékelhető) valóságot. Isten nem fogalom, hanem személy, nem valami, hanem valaki.

Hogyan juttatja ezt kifejezésre a Biblia? Ha Isten világfölötti szuverén voltát teológiailag elsősorban a képtilalom igyekezett biztosítani, úgy Istennek a közvetlen, személyes tapasztalhatóságát biztosító teológiai megoldásokat gyűjtő néven Isten antropomorfizálásának nevezhetjük (valamit vagy valakit emberi alakban ábrázolni, emberi tulajdonságokkal felruházni).

Mielőtt félreértenénk a dolgot, és arra gondolnánk, hogy itt lényegében az ember bálványt készített Istenből, azaz saját képére és hasonlatosságára istent teremtett magának, szükséges leszögezni a következőket: a Biblia írói legmélyebb istenélményeiket, sorsukat meghatározó felismeréseiket foglalták írásba. Miközben tisztában voltak a korábban tárgyalt „bálványcsinálás utalatával”,

mégis Istenhez fűződő viszonyuk *evilágian* valóságos voltának kifejezési eszközként, azaz a megjeleníthetőség érdekében antropomorfizáló nyelvezetet választottak. Míg Izráel sohasem engedte meg Isten képekben való megjelenítését, ezt lehetővé tette a nyelvi képek szintjén. Ilyen értelemben beszél a Biblia Isten nevééről, arcáról, karjáról, szeméről stb., aminek értelme tehát: olyan valóságosan tapasztalom Isten karját, arcának fényességét, nevének szentségét, mintha ember állna mellettem. Nem csupán sejtek valamit az emberen kívüli világról, hanem Isten ható, cselekvő jelenlétét valóságosan tapasztalom saját emberi világomban, egyéni életem történéseiben, népem történelmének eseményeiben.

Látni kell azonban, hogy ezek a nyelvi képek mindenkor Istennek az ember felé forduló valóságát juttatják kifejezésre. Mindenkor *viszonyt kifejező* megjelenések. Azt a tapasztalást öntik szavakba, amelyeket Izráel tapasztalt meg Istennel kapcsolatosan. Ha úgy érezte, hogy Isten szentségének jelenléte töltötte be a templomot, akkor azt mondta, hogy Isten *neve* vagy Isten *arca* töltötte be a templomot. Nem úgy általában Isten neve és arca, mert Istennek a maga világfölöttiségében, függetlenségében, viszonyítatlanságában nincs neve vagy arca. De amikor Isten Izráel felé fordult, akkor volt neve (JHVH), és volt arca. Hasonlóképpen, amikor Izráel Isten szabadító hatalmát – vagy éppen büntetését – tapasztalta, akkor Isten karjáról beszélt. (Nem az a különbség tehát, hogy a bálványoknak van karja, Istennek meg nincs, hanem az, hogy „JHVH-nál van jelzés (kar) és van *jelzett valóság* (történeti hatalom), míg a bálvány esetében a jelzés mögül hiányzik a valóság, s a szó (pl. kar) csak üres hüvely marad. Így az a helyzet áll elő, hogy Izráel számára a kézzel meg nem fogható JHVH-kar – valóság, míg a kézzel fogható bálványkar nem valóság” – Kozma Zsolt).

Hogy Isten minden emberrel személyes viszonyban áll, hogy az emberi valóság szintjén kapcsolat létesíthető Istennel, hogy az Isten-tapasztalás valósága minden ember számára felkínált lehetőség, leginkább mégis az ember istenképességben való teremtettségében nyer kifejezést. Emberarcú Isten? – kérdezhetjük, de hozzá kell tennünk: és istenarcú ember. Ahogy von Rad mondja, nem arról van tehát szó, hogy: „Izráel istenképe antropomorf; ellenkezőleg: Izráel az embert tekintette teomorfnak.”

II.

Mindezek az unitárius teológiában tovább gyümölcsöztek, és ma is meghatározzák az unitárius vallást. Igazi áldás, hogy részesei lehetünk ennek az élő lelkeségnek. A következőkben megpróbálom néhány olyan további, lényegesebb hitelvi vonatkozásunkat körvonalazni, melyek a fentebb tárgyalt bibliai alapokon sarjadtak és váltak önazonosság-jegyeinkké.

Korábbi alapszövegünk szigorú értelemben véve nem mond semmit arra vonatkozóan, miben is áll az Isten képére és hasonlatosságára való teremtettségünk. Istent, akit Izráel a titokzatos és kizárólagos JHVH néven ismert meg, Jé-

zus nevezte úgy nevén, hogy e névben mindannyian felismerhetjük teremtmő és gondviselő Istenünket. Jézus *Atyának* nevezte Istent. Az unitárius vallásban pedig az istenképűség és a mennyei Atya fogalma nagyon szerencsésen egészíti ki egymást. Innen érthető, tartalmilag hogyan váltak szinonimákká az *istenképűség* és az *istengyermekség* fogalmai.

Az unitarizmus az egyetlen olyan keresztény teológiai felfogást képviseli, amely az emberről alkotott szemléletében a mindenkori ember istenképűségéhez következetesen hozzákapcsolja a mindenkori ember eredendő jóságának tanát. *Milyen az ember?* Isten képmása, tehát eredendően jó. Ezzel szemben áll az a keresztény felfogás, amely az istenképűséget csak a paradicsomi bűneset előtti első emberpárra vonatkoztatja, majd a fogalmat kizárólag a megtestesült mennyei Krisztusra korlátozza (Jézus Krisztus Isten *eikonja*, *figura substantiae Dei*), akin keresztül – és csakis benne – megváltottjai újra részesülhetnek az istenképűségben.

Vajon az ember istenképűsége és így eredendő jósága csak a bűnesetig volt meghatározó jegy?

Hívjunk segítségül egy bűneset utáni bibliai szöveget: „Amikor Isten embert teremtett, Istenhez hasonlónak alkotta. Férfiúvá és nővé teremtette, megáldotta, és embernek nevezte őket teremtésük napján. Ádám százharminc éves volt, amikor fiút nemzett, magához hasonlót, a maga képmására, és elnevezte Sétnek.” (1Móz 5,1b–3)

„Ennek a jelentése az – mondja Gerhard von Rad, az egyik legnagyobb bibliatudós –, hogy Isten az embert legfőbb méltóságának a nemzedékeken át folytatódó nemzés útján történő továbbadására képesítette. Következésképpen nem állítható, hogy az istenképmás mint valóság és jegy elveszett. Ezt támasztja alá, hogy még Noé idejében is feltételezik meglétét (1Móz 9,6b). Jóllehet a bűnbeesés története a teremtett emberi természetben végbemenő súlyos zavarokról számol be, arról azonban az Ószövetség sehol sem nyilatkozik, miképpen érintik ezek az ember istenképűségét.”

Vagyis Isten az embert épp azon a nemiségen keresztül képesítette az istenképűség továbbadására, amely a teremtéstörténet szerint ugyanakkor a legmeghatározóbb megkülönböztető jegy Isten és ember között. Ez mindenekelőtt a nemiségünkkel való felelős együttélés tudatosítását kéri tőlünk. (Tréfásan azt is mondhatnánk, hogy nemi úton terjedő istenképűség. Ha felelősen élünk vele, a legnagyobb áldás hordozói vagyunk. Ha felelőtlenül élünk vele, rettentő átokká tesszük az áldást.)

Az ember istenképmási (istengyermeki) meghatározása számunkra olyan teológiai szimbólum, amely a legtömörebben fejezi ki a) az emberi állapotot, b) az emberi élet célját és c) az ember interperszonális viszonyrendszerének kívánatos alapvonásait. Dióhéjban nézzük meg a legfontosabb alapvonásokat.

a) Emberi állapot. Az istenképmási megjelölés teológiailag egyet jelent az-
al, hogy az embert nem lehet Istennel való kapcsolatából kiragadva igazán

megérteni. Mivel minden ember Isten képmásaként nyert Isten szeretetéből és áldása nyomán létet e földön, ezért mindannyian ugyanabban a közös *conditio humanában* osztozunk.

Az istenképmási szimbólum ugyanakkor csodálatosan fejezi ki az emberi létben feszülő ellentmondást: az emberben a láthatatlan, ábrázolhatatlan Isten valamiképpen tükröződik, de a lényeg továbbra is láthatatlan marad; hogy méltóságának végső forrása nem emberi teljesítményekben, hanem Isten szeretetében keresendő; és hogy végső fokon az ember csak emberfölöttiségében maradhat igazán ember.

Két további nagyon fontos szempont kapcsolódik össze ebben a szimbólumban: az emberi személyek egyenlősége és egyedisége. Minden ember alapvetően egyenlő, ugyanakkor mégis egyetlen és egyedi. Az *egyenlőség* mindenekelőtt az emberi szentségre és méltóságra vonatkozik, mely Istentől eredően fölötté áll minden emberi vívmánynak, de vonatkozik arra is, hogy mindannyian rendelkezünk bizonyos közös vonásokkal.

(Káténk néhány ilyen közös elemet fogalmaz meg a 46. és 47. kérdésekben. 46. Isten atyai szeretete irántunk abban nyilvánul meg, hogy kiemel teremtményei közül, megáld lelki tehetségekkel, s így gyermekei és munkatársai lehettünk. 47. Isten által adott lelki tehetségeink, a következők: hit, értelem, szabad akarat, lelkiismeret és szeretet.)

Az *egyediség* (*eredetiség*) tömören azt fejezi ki, hogy az emberséget mindenki más módon és eltérő mértékben valósítja meg, azaz az istenképűséget mindenki személyisége és önmegvalósítása kontextusában hordozza, és ezáltal megismételhetetlenül egyedi. De ez már az emberi lét céljának a kérdéséhez vezet.

b) Cél. A teremtéstörténet akkor válik a legvilágosabbá és legrészletesebbé, amikor arról beszél, mi a *célja* az ember istenképmás voltának, azaz, hogy milyen szerep lesz ezzel az ember sajátja. Ez pedig nem más, mint *uralkodás* a világban (von Rad). Ezek szerint az istenképűség a világ feletti hatalom részleges átruházása: A hatalomgyakorlás mindig fokozott felelősséggel jár. Ebben a tekintetben az emberi hatalomgyakorlásnak az isteni hatalomgyakorlás jegyeit kell tükröznie. Korábban a bibliamagyarázók az uralkodásra felhívó Isteni szavakat mint negatív vonatkozásúakat – alattvalóvá tenni, leigázni – vélték megérteni, de ez nem a bibliai szöveget, hanem az értelmezők szellemi szintjét minősíti. Mára egyértelművé vált, hogy mind a *kabas*, mind a *radah* szövegkontextusát tekintve – az állatok megölését kizáró, tisztán növényi táplálkozás elrendelése, Isten mindenre kiterjedő gondoskodó uralkodása stb. – kizárja az 'önkényes kizsákmányolás, zsarnoki uralkodás' értelmezési sávot, és a jó és igazságos pásztor ősi, keleti uralkodó-ideáljának őrző, óvó, ragadozástól és pusztulástól védő hatalomgyakorlását idézi. Az ember tehát Isten cselekvő utánzására teremtett. Teremtménytársaihoz való viszonyulásának ősképe Isten gondoskodó magatartása. Ha ezt az istenképet kiegészítjük a Jézus tanításaiban felismerhető gondviselő Atya képével, aki végtelen szeretettel és törődéssel for-

dul a teremtet világ minden lénye felé (pl. Mt 5,43–45; 6,25–35; 10,29–31), vagy tekintetbe vesszük, milyen gyakran jut szóhoz az Isten országát megjelenítő példázatokban a természet, máris megérthetjük, milyen uralkodás és hatalomgyakorlás is bízott az istenképű emberre.

Innen adódik az unitárius hitfelfogás jellegzetes tétele: az ember Isten munkatársa. Az ember az Istentől kapott képességek, lelki tehetségek által meghívást kapott arra, hogy Istennek cselekvő munkatársa legyen a teremtő fejlődés kibontakoztatásában, mind önmagában, mind közösségében, mind pedig a teremtet világ egészében. E fejlődés irányát a tökéletesedés jelöli ki, mely az emberi élet célirányát is meghatározza. Az ember tökéletesedése pedig nem egyéb, mint istenképűségének realizálása. Istenre nézve teremtetünk, igazi megnyugvást csak benne lelhetünk. A fény utáni vágyódás igazi mozgató erőnk. Dávid Ferenc mondja: „A mi Istenünknek hasonlatosságára és képére való teremtetésünk akkor bizonyíttatik meg, mikor minden szeplő és folt elvétetik, és valóban Istennek képe és hasonlatossága *fénylik* bennünk.”

Az istenképmási mivolt tehát egyszerre jelöli emberi alapvonásunkat, eredetünket és az emberi élet célját. Mintha ezt fejezné ki vallásunk elnevezésének kezdő „U” betűje: a kezdet és a vég, az elindulás és az érkezés, az eredet és a cél egybeesik, de a kettő közötti utat nekünk kell végigjárunk... Jézus ezt úgy nevezte, hogy Isten országának keresése. Isten országa ott van, ahol Isten uralma, Isten Arcának ragyogása a maga zavartalanságában tündököl. Akárcsak az istenképűség, Isten országa is egy időben jelenlevő valóság és az ember megvalósításra váró feladata. Irányát a tökéletesedés iránya jelöli ki, ez pedig nem más, mint a folyamatos önmeghaladás általi önmegvalósítás. Az *önmegvalósítás* tehát nem holmi mai divatfogalom, hanem *Isten önmegvalósulása bennem, általam*. (Feladatunk kidolgozni ennek a fejlődésvonalnak belső egyéni és közösségi vonatkozásait.) Hasonlóképpen: Isten országának munkatársa lenni nem azt jelenti, hogy Isten országát megvalósítani ott, ahol nincs jelen. Isten országa mindenütt jelen van, a Szellem teljessége mindenütt ott ragyog – Isten országát munkálni azt jelenti, hogy erre a már ittlévő, jelenlevő valóságra ráirányítani az emberek figyelmét, tudatukat, emberségüket művelni, hogy alkalmassá váljanak Isten mindent átható jelenlétének, országának felismerésére és az abból fakadó etikai életvitel kialakítására. Vagy ami ugyanaz: saját életükben, emberi viszonyaikban, az intézményi rendszerekben megláttatni a lét teljességének megélési lehetőségét.

c) Interperszonális viszonyrendszer. Ha Isten Atya, Szeretet, akinek teremtő tevékenysége az önátadás jegyében történik, akkor képmása, az ember is önátadásra képes, sőt önátadásra rendelt lény. Mit is mond Jézus?: Az tartja meg az ő életét, aki szándékosan elveszíti azt. Az emberi létezés a többiekkel megosztott létezés. Nincs egyén közösség nélkül, és fordítva: az egyén és a közösség koegzisztens valóságok. Lenni annyi, mint kapcsolatban lenni. Az emberi növekedés, fejlődés, tökéletesedés pedig az emberi kapcsolatok talaján bontakozik

ki. Emberségünk növekedésére közvetlenül visszahat a közösségben való részvételünk aktivitásának aránya.

Mindezzel természetesen összecseng a kölcsönös felelősség gondolata. Az isteni és emberi szeretet elfogadásának és továbbadásának dinamikája határozza meg emberségünk megvalósításának szintjét; a ránk ruházott hatalommal való élés felelősségi szintjét pedig az határozza meg, hogyan élünk képességeinkkel, és hogyan segítünk másokat saját képességeik kamatoztatásában. És mivel az emberhez méltó élet csak megfelelően kialakított emberi közösségekben valósulhat meg, a teremtés folyamatába munkatársként bekapcsolódni közösségi szinten mindenekelőtt azt jelenti, hogy felelősek vagyunk ezt lehetővé tevő közösségi struktúrák, intézmények kialakításán munkálkodni.

Természetszerűleg adódik a kérdés: vajon helyes-e csak interperszonális viszonyrendszerről beszélni, azaz vajon kizárólag az ember (személy) viseli magán Isten képmását? A válasz: nem. Minden teremtmény Isten képmása. Itt teológiai fejlődésünk talán kissé meghaladta a teremtéstörténetet rögzítők szemléletét. Azért fogalmazok ilyen óvatosan, mert jóllehet alapszövegünk egyértelműen csak az emberrel kapcsolatban emlegeti az istenképmási mivoltot (ezért gondolják egyesek, hogy a második teremtéstörténet „lelkét lehelte az emberbe” utalás alkalmasabb a mai „holisztikusabb” világszemléletéhez való közelítéshez), más teremtmény esetében hangsúlyozza, hogy minden, amit Isten teremtett, az jó. Jó pedig csak egy van, Isten – oszlat el minden kétséget Jézus. Létét tehát minden jó Istentől nyeri, Isten képe tükröződik minden teremtményen. A teremtéstörténet kiemelése arra vonatkozik, hogy egyedül az emberben tudatosul az istenképmási mivolt.

Ha mégis beszélhetünk meghaladásról, akkor azt az unitarizmus következetes egység-szemléletében kell keresnünk. Az unitarizmus mára sikeresen egye-síteni látszik a világ vallásainak két alapvető irányultságát, az aszcendens (fel-emelkedő) és deszcendens (alászálló) irányokat, vagyis képes az örök dualisztikus vitát feloldani egy következetesen nem-kettős egységtanban (ez egészen új tapasztalási lehetőségeket nyit a vallásukat gyakorlók számára). E szerint a láthatatlan, érzékek felett álló Isten folyamatosan kiáramlik a világba, „testet ölt”, „képet ölt”, így az egész világ és minden abban lakó a Szellem tökéletes megnyilvánulása, „képmása”. De a folyamat egy időben zajlik fordított irányban is: a látható világ is folyamatosan visszatérően van Istenhez, így az anyagi világ végső fokon velejéig szellemi – a láthatatlan Isten látható, érzékelhető megnyilvánulása. Az egységnek ez az egyidejű kétirányúsága jelöli ki az ember egymást feltételező kettős alapszövegét, egyidejű útját. A felemelkedő iránynak, vagyis a Soktól az Egy felé tartó iránynak felel meg a *bölcsesség* útja. A bölcsesség lényegében arra a felismerésre utal, hogy a sokféle forma és jelenség mögött az Egy, azaz Isten áll mint egyetlen valóság. A vallás(erkölcs)i nevelésnek ehhez a felismeréshez kell eljuttatnia az embert, és ebből kell fakadnia erkölcsi magatartásának, amelynek alapjellege a következő úttal válik világossá. A má-

sik út a *szeretet* útja: aki felismerte, hogy az Egy a Sokban nyilvánul meg, válik láthatóvá, érzékelhetővé, az szeretettel, együttérzéssel, gondoskodással fordul minden lénytárs, teremtménytárs felé. A szeretet, a jóság – mint korábban láttuk – tulajdonképpen már a létbe hívás, formába szólítás dinamikájában benne foglaltatik: Isten végtelen szeretetéből nyilvánul meg a világban, teremtése a legteljesebb önátadó aktus. Az istenképmási öntudatra ébredt ember sem fordulhat másként a teremtetett világhoz, mint ezzel a világ szövetébe már beleszőtt szeretettel, törődéssel.

Az istenképűség unitárius teológiai vonatkozásait három mondatban így foglalnám össze:

Önmagunkban és másokban az istenit felszínre hozni az emberi nemesítésével lehet és kell.

Istent szeretni az embert és minden teremtményt szeretve lehet és kell.

Istent szolgálni az embert és minden teremtményt szolgálva lehet és kell.

TAMÁS EVANGÉLIUMA*

Bevezetés Ezek azok a rejtett szavak, amelyeket az élő Jézus mondott. És Didymosz Júdas Tamás leírt.

1 És ő mondta: „Aki megtalálja e szavak értelmét, nem fogja megízlelni a halált.”

2 ¹Jézus mondja¹: „Aki keres, ne hagyja abba a keresést, míg nem talál. ²És amikor találni fog, megdöbben. ³És amikor megdöbben, csodálkozni fog. ⁴És ő királlyá lesz a mindenség felett.”

3 ¹Jézus mondja: „Ha azok, akik titeket vezetnek, azt mondják nektek: ‘Nézzétek, a királyság a mennyben van!’, akkor az ég madarai megelőznek titeket.

²Ha azt mondják nektek: ‘A tengerben van’, akkor a halak előznek meg titeket.

³A királyság azonban bennetek és rajtatok kívül van.”

* Jelen fordítás a Nag Hammadi könyvtár kutatásának legjelentősebb munkacsoportja, az eredetileg Hans-Martin Schenke által alapított Berliner Arbeitskreis für koptisch-gnostische Schriften 1996-ban megjelent kritikai szövege (Kurt Aland: *Synopsis Quattuor Evangeliorum*. 1996 - második javított kiadása 1997) és az azt kiegészítő Stephen J. Petterson, James M. Robinson és Hans-Gebhard Bethge (Hans-Martin Schenkével konzultálva) által készített angol fordítás (*The Fifth Gospel. The Gospel of Thomas Comes of Age* kötetben, 1998) alapján készült. A magyar fordítás, amennyire azt a nyelvi sajátosságok lehetővé teszik, a minél teljesebb szöveghezűrére törekszik.

Közzéteszi: Czire Szabolcs

A berlini munkacsoport döntéseit hivatott érthetővé tenni egy sor közhasználatú jelzés szerepeltetése a fordítás rendjén:

() A kerek zárójelben szereplő szavak nem szerepelnek a kopt eredetiben, de megkönnyítik az eredeti szöveg hangulatának, közlésmódjának érzékelését.

< > A hegyes zárójelben olyan szavak jelennek meg, melyeket a fordítás rendjén a kéziratban megjelenő hibás szöveg korrigálására javasolnak.

[] Szögletes zárójelben a kéziratban levő hiányok, lyukak kiegészítésére javasolt szavak jelennek meg. A legtöbb esetben a kutatócsoport tud javaslatot tenni a hiány pótlására, néhány esetben azonban kénytelenek üresen hagyni a zárójelet.

{ } A kapocs azt jelzi, hogy a fordítók kihagytak valamit a kéziratból, tévesnek minősítve azt.

¹ Az ige múlt időben is visszaadható. Amikor a mondások narratív keret nélkül jelennek meg, kíváncsabb a jelen idejű forma.